

Inleiding: economisch denken in beweging

Bert Tieben

Het is goed om als wetenschap periodiek stil te staan bij toekomst en verleden van het eigen vakgebied. Een mooi voorbeeld hiervan is de jubileumeditie van de *Economic Journal* in 1991. Na 100 jaargangen werd in dit tijdschrift door verschillende vakgenoten vooruitgekeken naar hoe de theorie zich zou kunnen ontwikkelen in de komende 100 jaar. Het resultaat was een fascinerende bundel essays waarin stevige noten werden gekraakt over de huidige stand van zaken in de economische wetenschap. Het zou interessant zijn om nu bijna twintig jaar later te kijken wat er terecht is gekomen van de goede voornemens uit het jubileumnummer van de *Economic Journal*.

Die vraag kunnen we in dit themanummer van TPEdigitaal niet beantwoorden. Wel vinden we het als beleidsgeoriënteerd tijdschrift belangrijk om naar analogie van de *Economic Journal* stil te staan bij de ontwikkeling in het economisch denken achter het beleid. Het resultaat is een themanummer dat de titel 'economisch denken in beweging' draagt.

De invulling die aan de 'ontwikkeling economisch denken' wordt gegeven is vaak retrospectief. Dat is op zich niet vreemd. De resultaten van een regressie laten zich nog extrapoleren naar de toekomst maar hoe doe je dat met de vruchten van het denken zoals theorieën? Hier is vooral de geschiedenis een houvast, maar dat betekent niet dat de inzichten uit het verleden geen betekenis hebben voor de toekomst. Dit is het onderwerp van het artikel van Bert Mosselmans en Robert Scott Gassler. Zij stellen de vraag waarom we aandacht moeten schenken aan de geschiedenis van het economisch denken, een vak dat meer en meer in de verdrukking raakt. Het antwoord van Mosselmans en Gassler is dat de aandacht voor het verleden van de theorievorming inderdaad beperkt kan zijn als de ontwikkeling van wetenschappelijke kennis in de tijd progressief is. Maar dat is het niet, met als gevolg dat er in het verleden wel eens een paar kennishobbels kunnen liggen waar beleid en theorie nu nog iets van kunnen leren. Een mooi voorbeeld van Mosselmans en Gassler is de Phillipscurve - het verband tussen inflatie en werkloosheid - dat al drie keer was 'ontdekt' in

1926, 1936 en 1958 en nog werd de relevantie ervan begin jaren zeventig in eerste instantie gemist toen stagflatie de curve actueel maakte. De boodschap is dus dat aandacht voor de theorievorming uit het verleden nuttig kan zijn en dat het vak geschiedenis van het economisch denken nodig toe is aan een herwaardering. Het is ook een soort pleidooi voor ivoren-toren-wetenschap, want je weet nooit of buitenissige ideeën in een verre toekomst nog eens van pas kunnen komen.

Dat het economisch denken een lange adem nodig heeft bewijst Hans Visser in zijn artikel over de zin en oorsprong van het geldgebruik. Het is een van de meest basale economische vragen: wat verklaart het gebruik van geld als intermediair in het ruilverkeer? Het standaardantwoord verwijst naar de verlaging van de transactiekosten die het gevolg is van het geldgebruik. Dat is een plausibel verhaal, maar het blijkt moeilijk om dit inzicht in formele economische modellen vorm te geven. De meest geslaagde modellering van geld als middel om de transactiekosten te verminderen geschiedt met behulp van zoekmodellen. Maar de resultaten van deze modellen zijn nog niet echt bevredigend gezien de stringente wiskundige voorwaarden die ze met zich mee brengen en waarvoor met moeite een economische betekenis kan worden gevonden. Het zijn in de woorden van Visser “geen elegante, doorzichtige modellen”.

Geen wonder dat een alternatieve verklaringsmethode de laatste jaren aan aandacht wint. Deze komt vooral uit de institutionalistische, Post-Keynesiaanse en evolutionaire hoek. Zij sluit aan bij het chartalisme van Georg Friedrich Knapp en bij historisch onderzoek naar de oorsprongen van het geldgebruik. Formele modellering is in deze neo-chartalistische benadering ver te zoeken.

Zoals dat vaak gaat bij het debat tussen paradigma's benadrukken de vertegenwoordigers van de twee benaderingen vooral de verschillen tussen beide visies op het geldgebruik. Visser laat echter zien dat de benaderingen een eigen plaats hebben binnen de geldtheorie en dat de verschillen zeker niet onoverbrugbaar zijn. Zo vloeien uit zowel de zoektheoretische benadering als het neo-chartalisme geen eenduidige beleidsaanbevelingen voort die noodzakelijkerwijs met elkaar botsen. Bovendien kunnen beide benaderingen best iets van elkaar leren. Zo kan het onderzoek naar de historische oorsprongen van het geldgebruik mogelijk een aanvulling zijn op de conclusies van de zoektheorie. Binnen de zoektheorie kan het soms voorkomen dat de selectie van een algemeen geaccepteerd ruilmiddel in het model padafhankelijk is en dus afhankelijk van de 'historische' stappen in het model. Wellicht kan de echte geschiedenis van het geldgebruik iets zeggen over de plausibiliteit van het gekozen pad. Omgekeerd kan de zoektheorie dienen als interpretatiekader voor het historische onderzoek. De vraag waarom op een zeker moment in de geschiedenis een bepaalde

vorm van geld is gebruikt kan misschien worden beantwoord met behulp van een zoektheoretisch model. Het is zaak met het oog op mogelijke kruisbestuivingen om de verschillen tussen alternatieve benaderingen van hetzelfde theoretische vraagstuk niet te overdrijven.

Op het terrein van de evolutionaire economie komen we vergelijkbare lessen tegen. Jack Vromen zadelt ons in zijn artikel met een identiteitscrisis op door een vraagteken te zetten bij de betekenis van het zelfstandig naamwoord 'economie' in de combinatie met het bijvoeglijke naamwoord 'evolutionair'. In de evolutionaire economie is volgens hem sprake van toenemend discipline-overschrijdend verkeer tussen de economische wetenschap en vertegenwoordigers van andere disciplines, zoals de evolutionaire biologie. Teams zijn multidisciplinair en men publiceert over en weer in elkaars vakbladen. Wanneer ben je dan nog econoom? Als je economie hebt gestudeerd of als je over economische onderwerpen publiceert in de vakbladen? Het antwoord is eigenlijk niet relevant. Voorop staat het voortschrijdend inzicht dat tot stand komt door de analyse op basis van evolutionaire principes. Maar ook hier is onduidelijkheid. Vromen maakt duidelijk dat het begrip evolutie verschillend wordt ingevuld door drie groepen binnen de economie: conservatieven, revisionisten en revolutionairen. Deze groepen strijden over de vraag of de lessen van de evolutionaire benadering nu betekenen dat de standaard economische theorie ondersteund wordt (conservatieven), moet worden aangepast (revisionisten) of juist volledig vervangen moet worden (revolutionairen). Het is gezien de reikwijdte van deze conclusies niet verwonderlijk dat Vromen de vraag "wie heeft gelijk?" niet kan beantwoorden. Ook hier lijkt het devies te gelden dat we zo goed mogelijk moeten profiteren van de lessen die in de verschillende hoeken van de wetenschap tot stand komen.

Bert Tieben denkt ook dat we over bepaalde fundamentele vragen in de economische wetenschap nog lang niet zijn uitgedacht. Zijn artikel bespreekt de vraag waarom de economie zo slecht in staat is het politieke rumoer over marktwerking adequaat van repliek te dienen. Marktwerking, dat is toch het orderingsprincipe dat centraal staat in ieder leerboek economie en dat wordt geacht, onder de juiste randvoorwaarden, de economie te sturen naar maximale welvaart? Waarom overtuigt het welvaartsargument onvoldoende? Tieben stelt dat de oorzaak moet worden gevonden in het formele karakter van de welvaartstheorie. Hij wijst op een mogelijk alternatief voor de analyse van marktwerkingsvraagstukken aan de hand van twee scholen in de economie die de standaard welvaartstheorie verwerpen, de Oostenrijkse school en de Chicago school. Een kritische blik op wat deze scholen over marktwerking te vertellen hebben leert ons dat het onderzoek naar de werking van markten bepaald nog niet voltooid is. Dat geldt bijvoorbeeld voor de dynamiek achter het concurrentiemechanisme (Oos-

tenrijkers) en het empirisch onderzoek op basis van het model van competitief evenwicht (Chicago). Wat het trekken van lessen uit het werk van deze onderzoekstradities bemoeilijkt is het dogmatisch verdedigen van een liberale politieke agenda door de Oostenrijkers en de Chicago economen, waardoor het debat met andere stromingen soms weinig academisch verloopt. In de hitte van het debat verdwijnt de interessante economie naar de achtergrond. Studie van de geschiedenis van het economisch denken kan ‘vergeten argumenten’ weer voor het voetlicht brengen en zo leiden tot een herwaardering van wat de Oostenrijkse school en de Chicago school ons over marktwerking te vertellen hebben.

Menno Kamminga laat ons een andere zijde van het politieke spectrum zien. Hij bespreekt de valse belofte van Etzioni’s socio-economie. Amitai Etzioni is een socioloog die zich met zijn socio-economie tegen de neoklassieke economie keert. In Nederland kennen we Etzioni vooral als de ‘waardenfluisteraar’ van Jan Peter Balkenende. Kern van Etzioni’s alternatieve visie op de economie is de kritiek op het uitgangspunt van rationele besluitvorming. Hij stelt dat in dat model de morele dimensie van de samenleving volledig ontbreekt en wil dat tekort repareren door er een ‘ik&wij paradigma’ tegenover te stellen. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Kamminga betoogt dat Etzioni ten onrechte claimt dat zijn socio-economie een grotere verklaringskracht heeft dan de neoklassieke economie. Hij kan deze pretentie niet waarmaken. Erger nog is dat volgens Kamminga ook de zo gewaardeerde morele grondslag van de socio-economie tekort schiet. Zo verwerpt Etzioni de rol van eigenbelang als grondslag voor economische keuzes niet categorisch, wat hij vanuit zijn ethische positie moeilijk kan verdedigen. Ook leunt hij in zijn kritiek op de neoklassieke economie sterk op het communitarisme, maar kan hij de morele superioriteit hiervan niet onderbouwen. Uiteindelijk blijkt Etzioni’s socio-economie een vorm van wensdenken; meer politiek dan economie.

Harry van Dalen en Arjo Klamer lieten in 1996 al zien dat Nederlandse economen over het algemeen een andere gids hebben, namelijk Jan Tinbergen. Of beter ‘hadden’ want van Dalen en Klamer concluderen dat veertien jaar later veel is veranderd in de wereld van de Nederlandse economie. De Amerikanisering die in 1996 ook al plaatsvond bij de jongere generatie heeft zich doorgezet. Dit blijkt uit het beleid aan de Nederlandse universiteiten met veel aandacht voor internationale publicaties en deelname aan internationale conferenties. Maar alle inzet heeft nog niet geleid tot topprestaties en het herleven van de tijden van Tinbergen, Koopmans en Theil. De Nederlandse universiteiten staan op de citatieranglijsten ver buiten de mondiale top twintig die wordt gedomineerd door Amerikaanse instituten. Kijken we naar de in Nederland geschreven topartikelen van de afgelopen 20 jaar (qua citaties) dan staan twee publicaties op het terrein

van de gezondheidseconomie aan de top van de lijst. In de top tien komt maar één econometrisch artikel voor. Het is duidelijk dat de Telgen van Tinbergen de bakens hebben verzet, maar dat het voorbeeld (Amerika) voorlopig nog leidend blijft in de economische wetenschap. Van Dalen en Klamer wijzen ook op de keerzijde van de globalisering van de economiebeoefening. Nederlandse economen richten de blik in toenemende mate naar buiten en daarmee vermindert de aandacht voor specifiek nationale beleidsvraagstukken waarvoor kennis van nationale instituties vereist is. De bereidheid om die kennis te verzamelen is er steeds minder, mede omdat economen publiceren in Nederlandse periodieken als weinig lonend zien. Het is volgens Van Dalen en Klamer “een aardige maar tijdverspillende bijkomstigheid”. Het gevolg van de globalisering is dan ook het verdwijnen van de Nederlandse econoom zoals we die vroeger kenden.

Gelukkig blijven er voldoende *diehards* over om de jaarlijkse Polderparade te vullen. De resultaten kunt u lezen in het afsluitend artikel van dit nummer.